

75 jaar geleden begon voor Nederland de Tweede Wereldoorlog. Hoe ondergingen mensen de vijf bezettingsjaren? De laatste jaren is er veel aandacht voor een meervoudig perspectief, dus van zowel onderduikers, verzetsmensen, collaborateurs als 'gewone' Nederlanders. Voor welke dilemma's stonden zij? Dit keer in de serie 'Gezichten van de oorlog': 'ariseringsadvocaat' Martien Nijgh (1907-1992).

Verzonnen liefdesbrieven

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ging het leven van veel Nederlanders gewoon door. De bakker bleef broden bakken, de dokter schreef nog steeds medicijnen voor en de vogelaar spotte dezelfde bijzondere vogels als voorheen. Maar er waren ook Nederlanders wier dagelijkse bezigheden ineens ingrijpend veranderden door de nieuwe politieke situatie. Door hun toevallig gekozen beroep of hobby konden ze in bezettingstijd een sleutelpositie verkrijgen en hun expertise inzetten om Joden te redden van deportatie naar Duitse en Oost-Europese vernietigingskampen. De Haagse advocaat Martien Nijgh behoorde tot deze groep. Ging hij aanvankelijk gewoon door met het bijstaan van kleine criminelen en ruziënde huwelijkspartners, vanaf februari 1941 veranderde zijn praktijk volledig. Dit was namelijk de maand waarin mensen met tenminste één Joodse grootouder zich bij de autoriteiten moesten aanmelden. Zij werden als 'vol-, half- of kwartjood' geregistreerd. Maar meteen waren er allerlei mensen die meenden dat ze onterecht als Joods waren aangemerkt, bijvoorbeeld omdat hun voorouders van christenen afstamden, of omdat er simpelweg een foutje bij de registratie was gemaakt. Deze mensen konden door een advocaat als Nijgh een bezwaarschrift laten indienen bij

Hans Georg Calmeyer, de Duitse ambtenaar die was belast met het oordelen over 'twijfelgevallen op afstammingsgebied'. Hij kon de status 'J' (Joods) omzetten in 'A' (Arisch). Behalve Nijghs beroep was ook een van zijn vele interessegebieden relevant: de genealogie. Al voor de oorlog was hij een fervent bezoeker van gemeentearchieven om stambomen uit te zoeken; hij legde zelfs een enorm kaartsysteem met familienamen aan. Toen vanaf februari 1941 iemands afstamming bepalend bleek voor diens

mate van 'Joodsheid', werd Nijghs genealogische kennis ineens van groot belang: hiermee kon hij bewijzen dat iemand minder Joodse voorouders had dan aanvankelijk gedacht. Al snel was hij vrijwel niet meer bezig met echtparen die in scheiding lagen, maar werd hij volledig opgeslokt door Joodse afstammingszaken. Dag en nacht stelde Nijgh uitgebreide bezwaarschriften op voor zijn Joodse cliënten, voor wie hij overigens geen of een gunstig tarief hanteerde. Omdat hij voor het succes van zijn zaken volledig afhankelijk was van het oordeel van

Calmeyer, bezocht Nijgh hem regelmatig in zijn kantoor op het Binnenhof. Nijgh kon het gelukkig goed vinden met de Duitser, die allesbehalve een stringente nazi was. Ze waren ongeveer even oud, kwamen beiden uit de gegoede burgerij en hadden veel gedeelde interesses – literatuur bijvoorbeeld, ze leenden elkaar zelfs boeken uit.

Omdat Calmeyers beslissingen voor de betrokkenen het verschil konden betekenen tussen leven en dood, was Nijgh afgestapt van het principe dat alle informatie die hij de Duitser voorlegde, waar moest zijn. Integendeel, samen met andere 'ariseringsadvocaten' verzoon Nijgh de meest bizarre verhalen over overspel van Joodse vrouwen met niet-Joodse minnaars: hun kinderen zouden niet vol-, maar halfjoods zijn. Ze lichten doopaktes, schreven gefingeerde liefdesbrieven en vervalsten verklaringen. 'In Nederland bleken zeden geheerst', schreef de historicus Jacques Presser ironisch, 'niet ongelijk aan Sodom en Gomorrah'. Hoewel Calmeyer de status van veel Joden weliswaar hetzelfde liet, gaf hij in ongeveer 3500 van de 5667 gevallen de betrokkene een veilige status, een percentage van ruim 60%. Dit was voor een belangrijk deel te danken aan de vindingrijkheid en de sociale vaardigheden van Martien Nijgh, die zowel zijn beroep als zijn hobby had ingezet om Joden in nood te redden.

◀ Martien Nijgh ca. 1946.

